

Šeiminių praktikų vaidmuo ir šeimos daryba migracijos kontekste: Lietuvos atvejis

VIDA ČESNUITYTĖ

Vilniaus universitetas, Universiteto g. 9, 01122 Vilnius;

Mykolo Romerio universitetas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius

El. paštas v.cesnuityte@mruni.eu

Tyrimo tikslas – išanalizuoti šeiminių praktikų poveikį Lietuvos šeimų darybai įprastinėmis aplinkybėmis ir įvykus migracijai. Tyrimo objektas – šeiminės praktikos, apimančios rutinines praktikas, tradicijas ir šventes. Tyrime testuojama hipotezė H: Lietuvos šeimos darybai svarbios šeiminės praktikos nubrėžia ribą tarp šeimos ir ne šeimos narių, priklausomai nuo jų gyvenamosios vietovės – šalyje ar užsienyje. Hipotezei testuoti pasitelkiami empiriniai duomenys, surinkti 2018 m. atlikus kvotinę šalies gyventojų apklausą. Apklausa atlikta įgyvendinant mokslininkų grupių projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminės praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“, kuriam finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMT) (sutarties Nr. S-MIP-17-117). Tyrime atlikta trylikos šeiminių praktikų, sugrupuotų į keturias formalias grupes (rutininės praktikos, tradicijos, religinės šventės ir sekuliarios šventės), analizė patvirtina hipotezę ir leidžia teigti, kad šeiminės praktikos, kuriose dalyvauja asmenys, prisideda prie šeimos darybos tiek įprastiniame gyvenime, tiek migracijos atvejais, kai šeimos daryba vyksta abipus šalių sienų. Šeimos narius telkiančia galia tiek įprastiniame gyvenime, tiek emigravus šeimos nariui pasižymi šventės, ypač Kūčios. Migracijos aplinkybėmis šeimos narius sutelkia ir bendri finansiniai klausimai, bent kartą per metus atostogos kartu, taip pat šv. Kalėdų šventės. Buities klausimai ir kasdienė rutina, bendras maitinimasis bent kartą per savaitę praranda šeimos narius telkiantį vaidmenį. Šios šeiminės praktikos, kaip ir gimtadieniai ar Naujųjų metų sutikimas, išplečia šeimos ribas už kraujo ir santuokinių ryšių.

Raktažodžiai: šeimos daryba abipus sienų, šeiminės praktikos, rutininės praktikos, šeimos tradicijos, šventės, migracija

---

ĮVADAS

Oficialiosios statistikos duomenimis, Lietuvos gyventojų skaičius sumažėjo nuo 3,6937 mln. 1990 m. iki 2,8089 mln. 2018 m. (Lietuvos statistikos metraštis 2018: 44). Viena iš pagrindinių šalies gyventojų skaičiaus mažėjimo priežasčių – aukštas emigracijos rodiklis, pastaruosius dešimtmečius viršijantis 15 tūkst. šalies gyventojų per metus (Ten pat 57). Vykstant masinei gyventojų migracijai, itin aktuali problema tampa Lietuvos šeimos daryba. C. Smart (2007) teigimu, šeiminiai ryšiai nesusikuria savaime, tarpusavio saitams sukurti ir palaikyti

yra būtinos bendros arba vardan šeimos vykdomos veiklos, kitaip šie ryšiai liks tik formalūs arba nutrūks. Tuo tarpu šeimos su nariais migrantais turi ribotas galimybes visi kartu dalyvauti šeimą kuriančiose ir palaikančiose veiklose.

Per paskutinius tris dešimtmečius Lietuvoje atlikti tyrimai atskleidė, kad emigravus šeimos nariams tarpusavio ryšius ir funkcijas neretai pakeičia kraujo ar santuokiniais ryšiais nesusiję asmenys (Juozeliūnienė 1992; 2008; Maslauskaitė, Stankūnienė 2007; Juozeliūnienė, Leonavičiūtė 2009). Ryškėja pastarųjų įtraukimo į šeiminių tinklą tendencija (Česnuitytė 2014). Kita vertus, siekis telktis aplink branduolinę šeimą lietuviams išlieka prioritetu (Maslauskaitė 2005; Česnuitytė 2012; 2013; Wall et al. 2018), todėl išvykus šeimos nariui, dedamos pastangos palaikyti su ja arba juo ryšius, pavyzdžiui, Lietuvoje gyvenantys asmenys planuoja savo gyvenimo įvykius, priklausomai nuo migranto grįžimo laiko (Mikulionienė 2013; 2014). A. Maslauskaitės (2009) atlikti tyrimai atskleidė šeimos abipus sienų genezę bei raidos perspektyvas. I. Juozeliūnienė su kolegomis (2008) parodė, kad migrantų šeimų tyrimams reikalinga adaptuota metodologija ir kt. Vis dėlto dar mažai žinoma apie dėl migracijos kintančias šeimos darybai būdingas šeimines praktikas ir kaip šios praktikos susijusios su šeiminiiais tinklais. Straipsnyje pristatomas tyrime keliamas pagrindinis klausimas – kaip vyksta šeimos daryba globalios migracijos paženklintame gyvenime, kai šeimos nariai ilgesnį ar trumpesnį laiką gyvena abipus šalių sienų?

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir palyginti šeiminių praktikų poveikį Lietuvos šeimų darybai įprastinėmis aplinkybėmis ir įvykus migracijai. Tyrimo objektas – šeiminių praktikos, apimančios rutinines praktikas, tradicijas ir šventes.

Tyrimo testuojama hipotezė H: Lietuvos šeimos darybai svarbios šeiminių praktikos nubrėžia ribą tarp šeimos ir ne šeimos narių, priklausomai nuo jų gyvenamosios vietovės – šalyje ar užsienyje. Hipotezei testuoti pasitelkiami empiriniai duomenys, surinkti 2018 m. atlikus kvotinę šalies gyventojų apklausą.

Straipsnį sudaro trys pagrindiniai skyriai. Pirmajame skyriuje pristatomas tyrimo teorinis pagrindas, atskleidžiama, kad analizė grindžiama šeiminių praktikų (Morgan 1996; 2011) ir šeimos darybos (Smart 2007) teorinėmis prieigomis. Antrajame skyriuje pateikiama tyrimo metodologija: aprašomos empirinių duomenų charakteristikos ir analizės metodai. Šiame skyriuje akcentuojama, kad renkant ir analizuojant empirinius duomenis taikoma atviros šeimos koncepcija (Bernardes 1985). Trečiajame skyriuje aprašomos identifikuotos šeimos darybos praktikos, siejančios tiek gyvenančius Lietuvoje, tiek išvykusius šeiminio tinklo narius. Straipsnis baigiamas išvadomis ir išsamiai naudotos literatūros sąrašu.

TEORINIS PAGRINDAS: ŠEIMINĖS PRAKTIKOS IR ŠEIMOS DARYBA

Paskutinių dešimtmečių šeimos sociologiniai tyrimai atskleidžia didėjančią šeiminio gyvenimo organizavimo įvairovę. Šeimos nariai jau nebūtinai gyvena po vienu stogu, o neretai – ir ne vienoje šalyje. Šeiminiai ir giminystės ryšiai funkcinėje prasme nebe tokie aktualūs, kaip kad buvo prieš pusšimtį arba daugiau metų: vaikų auginimo ir ugdymo funkcijas perima vaikų ugdymo įstaigos, materialinio aprūpinimo, apsaugos nuo išorės jėgų ir kitas funkcijas – socialinės apsaugos ar globos institucijos, bankai, nevyriausybinės organizacijos ir kt. Dalį šių funkcijų atlieka asmeninių tinklų nariai, nepriklausantys branduolinei ar išplėstinei šeimai (Allan 2008). Šeiminiai tinklai tampa įvairesni struktūrine ir funkcinėje prasme: žmonės laisviau negu bet kada anksčiau renkasi šeiminio tinklo narius, su kuriais juos sieja ne tik kraujo ar santuokiniai ryšiai, bet ir tarpusavio pagalba, globa, draugystė, meilė, kt. (Pahl, Spencer 2004; Spencer, Pahl 2006). Atskirais atvejais draugai ir kiti asmenys

net pakeičia šeimą. Tokie pliuralistiniai šeiminiai ryšiai įtraukia vadinamąsias duotąsias ir pasirenkamąsias giminių sistemas (Cherlin 1999; Donati 2010).

Kita vertus, iki šiol dominavusiems šeiminiams ryšiams vis dar teikiamas prioritetas: kai reikia rinktis tarp alternatyvios ir tradicinės šeimos, pastarajai prioriteta teikia dauguma, net jauni ir vieniši asmenys (Pahl, Spencer 2004). Šeiminių ryšių vertę lemia lūkestis, kad jie tęsis ilgą laiką, suteiks pasitikėjimo ir tapatinimosi su kitais jausmą. Stebimos pastangos išlaikyti ir puoselėti ryšius tarp branduolinės bei išplėstinės šeimų narių net esant nesutariams ar konfliktams, arba kai šie ryšiai yra tolimi dvasiškai ar geografiškai, vien dėl kraujo ar santuokinių saitų fakto. Siekdamos išlaikyti šiuos saitus, šeimos kuria tradicijas, atlieka ritualus, švenčia šventes, dalyvauja kitose veiklose.

Šeiminių ryšių pliuralizmo kontekste iškyla šeimos ribų klausimas. L. Jamieson ir kt. (2006) teigimu, ribos tarp šeiminių ir ne šeiminių ryšių nyksta, tampa vis labiau „išplaukusios“. Atsakymo apie šeimos ribas ieškantys autoriai akcentuoja skirtingus jų identifikavimo kriterijus: globą (Bengtson 2001; Donati 2010), meilę ir laisvanorišką įsipareigojimą (Giddens 1992; Smart 2007), draugystę (Pahl, Spencer 2004) ir kt. D. H. J. Morganas (1996) pasiūlė šeiminių praktikų teorinę prieigą.

D. H. J. Morgano (1996; 2011) nuomone, šeima yra dinamiškas ir nuolat kintantis fenomenas, o šeimos nariai – aktyvūs jos kūrėjai. Dalyvaujant bendroje veiklose, šeimines praktikose asmenys kuria tarpasmeninius ryšius, kurie ilgainiui turi potencialą tapti šeiminiai (Ten pat). Dar daugiau, šeimines praktikas turi potencialą ilgainiui pakeisti nutrūkusius arba nesamus „tradicinius“ šeiminius ryšius.

C. Smart (2007) koncepciją išplėtė – sutikdama su šeiminių praktikų kuriamąja galia, ji pasiūlė šeimos darybos teorinę prieigą. Anot autorės, šeima yra tai, ką jos nariai daro kartu arba vardan šeimos. Taigi, šeimai sukurti ir palaikyti yra būtinos tradicijos, ritualai, socialiniai ir kiti veiksmai (šeiminės praktikos), kitaip šie ryšiai liks tik formalūs. Panašią idėją, kad šeima yra tai, ką jos nariai daro kartu, išsakė V. L. Bengtsonas (2001). Vis dėlto šiuo atveju praktikos siejamos ne tiek su šeimos daryba, kiek su šeimos funkcijomis, t. y. šeimą sudaro ne tiek ryšiai, kiek tikslingas procesas.

Šeiminės praktikos nėra tiesiogiai susietos su laiku, joms būdinga kaita ir periodiškumas (Morgan, 1996). Atskiros šeiminės praktikos gali vykti kiekvieną dieną, kas savaitę, kas mėnesį, kiekvienais metais arba kitu periodiškumu. Be to, šeimos darybai svarbios praktikos priklauso nuo istorinio laikmečio, šeimos gyvenimo etapo, sudėties ir kitų aplinkybių. Šeiminės praktikos nėra tiesiogiai susietos ir su erdve (Morgan, 1996): jos gali būti atliekamos namuose, darbo vietoje, restorane, sporto klube, Lietuvoje arba kitoje šalyje, kitur.

Šeiminių praktikų ir šeimos darybos koncepcijos rado atgarsį akademinėje bendruomenėje ir yra plačiai taikomos analizuojant tėvystę, motinystę, draugystę, intymų gyvenimą ir kitus fenomenus. Straipsnio autorė pritaria D. H. J. Morgano (1996) ir C. Smart (2007) pasiūlytomis šeiminių praktikų ir šeimos darybos teorinėms prieigoms, pripažįsta jų telkiančią galią bei tinkamumą tiriant šeimų su nariais abipus šalių sienų darybą, todėl šiame tyrime jos pasirinktos kaip pagrindinės.

Šeiminės praktikos apima kasdienio ir nekasdienio šeiminio gyvenimo įvykių įvairovę, kuri brėžia ribą tarp realiai gyvenančios šeimos ir sukonstruoto šeimos instituto (Morgan 2011). Kokios veiklos sudaro šeimines praktikas? Anot D. H. J. Morgano (2004; 2011), bendrumą tarp asmenų kuria ne tik šventės, bet ir kasdieniame gyvenime vykstantis bendravimas bei atliekami rutininiai darbai. Viena iš populiariausių yra S. J. Wolino ir L. A. Bennett (1984) pasiūlyta šeimoje vykstančių praktikų tipologija, apimanti šventes,

tradicijas ir rutinines praktikas. Šventės – tai visuomenėje dominuojantys kultūros įvykiai, pavyzdžiui, šv. Kalėdos ar šv. Velykos. Bet tai gali būti ir iššventinimo ritualai, pavyzdžiui, vestuvės, krikštynos ir kt., šventės gali būti religinės ir sekuliarios. Tradicijos yra mažiau susijusios su visuomenėje dominuojančia kultūra, todėl yra sekuliarios. Joms priskirtini gimtadieniai, jubiliejai, giminės sąskrydžiai, atostogos, maitinimasis ir kt. Šventės ir tradicijos yra susijusios su emocijomis ir tęstinumu (Fiese et al. 2002; Fiese 2006). Švenčių ir tradicijų praktikos gali būti perduodamos iš kartos į kartą, gali įtraukti į ilgalaikeius (si)pareigojimus, reikalaujančius jėgų, laiko, lėšų ir kitų išteklių bei investicijų. Dėl pastarųjų savybių šventės ir tradicijos itin svarbios šeimos darybai. Tuo tarpu rutininių praktikų turinį sudaro kasdienis bendravimas, vaikų priežiūra, namų ruoša ir kitos praktikos, pasižyminčios dažnumu, periodiškumu. Per rutinines praktikas, skirtingai nuo švenčių ir tradicijų, vyksta instrumentinis bendravimas, ryšiai tarp dalyvių trumpalaikiai ir mažai įpareigojantys. Atsižvelgiant į S. J. Wolino ir L. A. Bennett (1984) pasiūlytą išsamią ir atitinkančią tyrimo tikslą tipologiją, operacionalizuojant šeimines praktikas adaptuota būtent ši tipologija.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrime suformuluotai hipotezei H (žr. Įvadą) testuoti naudojami kvotinės sociologinės apklausos duomenys. Apklausa atlikta ir empiriniai duomenys surinkti įgyvendinant mokslininkų grupių projektą „Globali migracija ir Lietuvos šeima: šeiminės praktikos, globos cirkuliacija ir sugrįžimo strategijos“, kuriam finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT) (sutarties Nr. S-MIP-17-117).

Atranka. Kvotinės Lietuvos gyventojų apklausos lauko darbus atliko UAB „Baltijos tyrimai“, empiriniai duomenys surinkti 2018 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais. Atranka atlikta iš Lietuvos piliečių, turinčių betarpiškos migracinės patirties. Numatyta apklausti: 100 motinų, kurios praeityje buvo emigravusios ir Lietuvoje palikusios savo nepilnamečius vaikus; 100 tėvų, kurie praeityje buvo emigravę ir Lietuvoje palikę savo nepilnamečius vaikus; 100 motinų ir tėvų, kurie buvo emigravę ir Lietuvoje palikę savo nepilnamečius vaikus; ir 100 suaugusių asmenų, kurie buvo emigravę ir Lietuvoje palikę savo tėvus, kuriems reikalinga priežiūra. Iš viso buvo apklausti 406 pilnamečiai asmenys, jie atliekant tyrimą gyveno Lietuvoje, tačiau anksčiau tam tikrą laiką praleido užsienyje. Siekiant tyrimo tikslo buvo analizuojami visų informantų duomenys kartu, nedetalizuojant, kuriai kvotai priklauso.

Tyrimo instrumentas ir operacionalizacija. Apklausoje naudotas standartizuotas per 100 klausimų klausimynas. Pristatomo tyrimo tikslui pasiekti ir hipotezei H testuoti naudoti rinktiniai klausimyno klausimai, susiję su šeiminiėmis praktikomis įprastinėmis sąlygomis ir emigravus šeimos nariui, bei klausimai, susiję su šeiminių tinklų identifikavimu.

Formuluojant klausimus pasirinktos populiariausios ir reikšmingiausios šventės Lietuvoje. Be to, atsižvelgta, kad egzistuoja su religija susijusios ir nesusijusios šventės. Išskirtos religinės ir sekuliarios šventės. Religinių švenčių praktikoms identifiukuoti suformuluoti klausimai apie Kūčias, šv. Kalėdas, šv. Velykas ir Visų Šventųjų dieną (klausimai R13, R14, R16 ir R19, žr. 1 lentelę). Sekuliarių švenčių praktikoms identifiukuoti suformuluoti klausimai apie Motinos dieną, kuri švenčiama kiekvienų metų gegužės pirmąjį sekmadienį; Tėvo dieną, minimą kiekvienų metų birželio pirmąjį sekmadienį; Naujųjų metų sutikimo šventę ir informanto gimtadienį (klausimai R17, R18, R15 ir R20, žr. 1 lentelę).

Siekiant identifiukuoti šeimines praktikas, susijusias su šeimos daryba abipus šalių sienų, prie kiekvieno anksčiau aptarto klausimo suformuluotas atitinkamas papildomas klausimas apie šeimines praktikas, tačiau kitame kontekste – kai tyrimo dalyviai laikinai gyveno

užsienyje. Visi šie klausimai prasideda formuluote: *Kai gyvenote užsienyje, su kuriais iš šių svarbių asmenų jūs...* Operacionalizuojant sukurti atitinkami kintamieji (žr. 1 lentelę), žymintys rutinines praktikas (R9a, R10a, R11a), tradicijas (R12a, R21a), religines šventes (R13a, R14a, R16a, R19a) ir sekuliaras šventės (R17a, R18a, R15a, R20a).

Informantų šeiminiams tinklams nustatyti taikoma atviroji šeimos koncepcija (Bernardes, 1986; Levin, 1999), kai tyrėjas iš anksto neapibrėžia šeimos narių identifikavimo kriterijų. Iš pradžių tyrimo dalyvių prašoma laisvai įvardyti per paskutinius 12 mėnesių jiems svarbius asmenis (Widmer, 2016). Tada klausiama, kas iš įvardytų svarbių asmenų, dalyvio subjektyvia nuomone, yra šeimos narys, o kas nėra šeimos narys. Ir tik vėliau prašoma įvardyti formalius ryšius, kurie sieja informantą su kiekvienu įvardytu svarbiu asmeniu. Analizei naudotas kintamasis, atitinkantis klausimyno klausimą, ar įvardytas informantui svarbus asmuo, subjektyviais vertinimais, yra jo / jos šeimos narys, ar ne.

Tyrimo buvo identifiкуotos 36-ios šeiminių ryšių kategorijos. Analizei optimizuoti jos sutraukos į keturis šeiminių tinklų tipus: prokreacinė šeima (apima kategorijas: sutuoktinis, partneris, duktė, sūnus), orientacinė šeima (apima kategorijas: motina, tėvas, sesuo, brolis, įmotė, įtėvis), kiti giminės (apima kategorijas: senelė, senelis, anūkė, anūkas, marti, žentas, uošvienė, uošvis, marčios motina, marčios tėvas, sutuoktinio brolis, sutuoktinio sesuo, teta, dėdė, dukterėčia, sūnėnas, kiti kraujo ar su santuokiniais susiję giminės; be to, čia priskirtas buvęs sutuoktinis) ir negiminės (apima kategorijas: draugė, draugas, kaimynas, kt.). Iš viso 406 apklaustieji įvardijo 2102 svarbius asmenis, tarp kurių prokreacinės šeimos nariai sudarė 41 %, orientacinės – 34 %, kiti giminės – 18 % ir ne giminės – 7 %.

Tyrimo metodai. Analizuojant empirinius duomenis ir testuojant hipotezę H, pirmiausia naudojami aprašomosios statistikos metodai: pasiskirstymai procentais, *t*-testas. Gilesnei analizei taikomas daugiamatės analizės metodas – binarinės logistinės regresinės analizės metodas. Empiriniai duomenys apdoroti ir skaičiavimai atlikti naudojant SPSS statistinį paketą.

ŠEIMINIŲ PRAKTIKŲ VAIDMENS ANALIZĖS REZULTATAI

Kvotinio tyrimo duomenimis, šeiminio tinklo narius informantai dažniausiai (89,4 %) priskiria šeimos nariams. Tik 10,6 % informantų nurodė, kad jiems svarbūs asmenys yra ne šeimos nariai. Šių vertinimų pasiskirstymai pagal svarbių asmenų dalyvavimą analizuojamose šeiminiuose praktikoje (1 lentelė) atskleidžia, kad šeimos nariai išlieka dominuojantys visose šeiminiuose praktikoje tiek įprastinėmis aplinkybėmis, tiek emigravus šeimos nariui. Kita vertus, įvairiose šeiminiuose praktikoje šeimos nariai ir ne šeimos nariai pasiskirsto netolygiai. Pavyzdžiui, įprastinėmis aplinkybėmis dažniau negu kitose šeiminiuose praktikoje ne šeimos nariai dalyvauja sutinkant Naujuosius metus (8 %) ir švenčiant informantų gimtadienius (7,6 %). Ne šeimos nariai kiek dažniau, palyginti su kitomis praktikomis, dalyvauja keičiantis emocine parama (5,5 %), t. y. kai asmenys vieni kitus išklauso, pataria ar emociškai palaiko. Rečiausia ne šeimos nariai dalyvauja Tėvo dienos šventėse (1 %), teikiant pagalbą buityje ar kasdienėje rutinoje (1,4 %).

Emigravus šeimos nariui, šeimos ir ne šeimos narių santykis šeiminiuose praktikoje akivaizdžiai pakinta. Teiginį statistiškai reikšmingai pagrindžia *t*-testo rezultatai (1 lentelė). Migracijos aplinkybėmis dalyvių (ne šeimos narių) pagausėja tiek per religines, tiek sekuliaras šventes. Daugiau negu įprastai ne šeimos narių įsitraukia į gimtadienių šventes (*t*-testas = 43,817, $p < 0,001$; dalies pokytis nuo 7,6 % iki 16,1 %), šv. Velykų šventimą (*t*-testas = 44,273, $p < 0,001$; dalies pokytis nuo 3,0 % iki 7,8 %), Vėlines (*t*-testas = 42,015, $p < 0,001$; dalies pokytis nuo 4,5 % iki 9,4 %) ir kitas šventes. Be to, migracijos aplinkybėmis ne šeimos nariai aktyviau teikia pagalbą buityje ar kasdienėje rutinoje (*t*-testas = 18,056,

$p < 0,001$; dalies pokytis nuo 1,4 % iki 12,4 %), dažniau kartu valgo pusryčius, pietus arba vakarienę bent kartą per savaitę (t -testas = 28,758, $p < 0,001$; dalies pokytis nuo 2,4 % iki 19,7 %). Mažiausi pokyčiai tarp šeimos ir ne šeimos narių pastebimi tvarkant finansinius klausimus (t -testas = 5,588, $p < 0,001$; dalies pokytis nuo 1,9 % iki 6,1 %).

1 lentelė. Informantams svarbių asmenų pasiskirstymas pagal šeimines praktikas ir subjektyvų priskyrimą šeimos nariams ar ne šeimos nariams įprastinėmis ir migracijos aplinkybėmis bei vertinimų palyginimas. Pasiskirstymai proc. ir t -testo rezultatai

Šeiminės praktikos	Įpastai			Migracijos aplinkybėmis			t -testas
	Ne šeimos narys	Taip, šeimos narys	Visi	Ne šeimos narys	Taip, šeimos narys	Visi	
RUTININĖS PRAKTIKOS							
R9 vieni kitus išklauso, pataria ar emociškai palaiko	5,5	94,5	100,0	6,8	93,2	100,0	11,130***
R10 vieni kitiems padeda buityje ir kasdienėje rutinoje	1,4	98,6	100,0	12,4	87,6	100,0	18,056***
R11 kartu tvarko finansus	1,9	98,1	100,0	6,1	93,9	100,0	5,588***
TRADICIJOS							
R12 kartu bent kartą per savaitę valgo	2,4	97,6	100,0	19,7	80,3	100,0	28,758***
R21 kartu atostogauja bent kartą per metus	2,9	97,1	100,0	4,2	95,8	100,0	15,615***
ŠVENTĖS (RELIGINĖS)							
R13 kartu švenčia Kūčias	2,7	97,3	100,0	7,3	92,7	100,0	37,615***
R14 kartu švenčia šv. Kalėdas	4,5	95,9	100,0	6,1	93,9	100,0	37,326***
R16 kartu švenčia šv. Velykas	3,0	97,0	100,0	7,8	92,2	100,0	44,273***
R19 susitinka per Vėlines	4,5	95,5	100,0	9,4	90,6	100,0	42,015***
ŠVENTĖS (SEKULIARIOS)							
R17 kartu švenčia Motinos dieną	1,9	98,1	100,0	8,3	91,7	100,0	38,138***
R18 kartu švenčia Tėvo dieną	1,0	99,0	100,0	10,1	89,9	100,0	31,388***
R15 kartu švenčia Naujuosius metus	8,0	92,0	100,0	10,1	89,9	100,0	26,047***
R20 kartu švenčia Jūsų gimtadienį	7,6	92,4	100,0	16,1	83,9	100,0	43,817***

Reikšmingumo lygmuo: *** $p < 0,001$.

Bendrųjų pasiskirstymų analizė rodo, kad šeiminių tinklo nariai varijuoja įvairiose šeimines praktikoje. Variacijos itin sustiprėja emigravus šeimos nariui. Tačiau ar galime teigti, kad šeimines praktikas nubrėžia ribą tarp šeimos ir ne šeimos narių, be to, kiek šis šeiminių praktikų vaidmuo susijęs su šeiminių tinklo narių gyvenamąja vieta – šalyje ar užsienyje? Siekiant atsakyti į klausimą, kuris atitinka tyrimo hipotezę H, atlikta regresinė analizė, kurios rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Šeiminių praktikų ryšiai su svarbių asmenų priskyrimu šeimos nariams ar ne šeimos nariams įprastinėmis ir migracijos aplinkybėmis. Binarinės logistinės regresinės analizės rezultatai, Exp(B)

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis – šeiminio tinklo narys: 0 = ne šeimos narys; 1 = šeimos narys			
	Įprastai		Migracijos aplinkybėmis	
	1 modelis	2 modelis	3 modelis	4 modelis
RUTININĖS PRAKTIKOS				
R9 vieni kitus išklauso, pataria ar emociškai palaiko	1,719**	2,619***	8,970***	6,496***
R10 vieni kitiems padeda buityje ir kasdienėje rutinoje	2,868**	2,667*	1,343	0,715
R11 kartu tvarko finansus	1,929	1,167	4,760***	4,451***
TRADICIJOS				
R12 kartu bent kartą per savaitę valgo	1,428	1,772	0,082***	0,292**
R21 kartu atostogauja bent kartą per metus	1,541	2,501*	9,128***	13,029***
ŠVENTĖS (RELIGINĖS)				
R13 kartu švenčia Kūčias	3,379***	2,293**	2,600**	3,456**
R14 kartu švenčia šv. Kalėdas	0,950	0,785	5,809***	3,796***
R16 kartu švenčia šv. Velykas	2,811***	1,981**	2,200*	1,187
R19 susitinka per Vėlines	1,980***	1,283	1,293	1,397
ŠVENTĖS (SEKULIARIOS)				
R17 kartu švenčia Motinos dieną	1,696	1,057	1,389	0,683
R18 kartu švenčia Tėvo dieną	4,893***	3,491**	0,576	0,861
R15 kartu švenčia Naujuosius metus	0,609*	2,286**	0,464*	1,167
R20 kartu švenčia Jūsų gimtadienį	0,778	1,548	0,336***	0,331*
Šeiminio tinklo tipas (ref. Prokreacinė šeima)				
Orientacinė šeima		2,004***		7,967***
Kiti giminės		1,322		3,783***
Ne giminės		0,019***		0,023***
<i>-2 Log likelihood</i>	913,120	715,689	1 759,556	1 223,684
<i>Cox & Snell R Square</i>	0,612	0,647	0,417	0,550
<i>Nagelkerke R Square</i>	0,816	0,863	0,557	0,733

Reikšmingumo lygmuo: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Binarinės logistinės regresinės analizės rezultatai (2 lentelės 1 modelis) rodo, kad informantui svarbių asmenų priskyrimas šeimos nariams įprastai susijęs su šių asmenų ir informantų tarpusavio dalinimusi emocine parama (Exp(B) = 1,719, $p < 0,01$), pagalba vieni kitiems kasdienėje rutinoje ir buityje (Exp(B) = 2,868, $p < 0,01$), dalyvavimu Kūčių (Exp(B) = 3,379, $p < 0,001$), šv. Velykų (Exp(B) = 2,811, $p < 0,001$), Tėvo dienos (Exp(B) = 4,893, $p < 0,001$)

šventėse. Informantas ir šeimos nariams priskiriami svarbūs asmenys, tikėtina, susitinka per Vėlinės ($\text{Exp}(B) = 1,980, p < 0,001$). Tačiau svarbūs asmenys – šeimos nariai – nebūtinai yra bendrų Naujųjų metų sutikimo švenčių dalyviai ($\text{Exp}(B) = 0,609, p < 0,05$). Apie kitų šeiminių praktikų vaidmenį, atskiriant šeimos narius ir ne šeimos narius, deja, nieko statistiškai reikšmingo pasakyti neįmanoma.

Į aptartąjį regresinės analizės modelį įtraukus kontrolinį kintamąjį – šeiminio tinklo tipą, rezultatai šiek tiek pasikeičia (2 lentelės 2 modelis). Tarpusavio emocinės paramos, pagalbos buityje ir kasdienėje rutinoje, Kūčių, šv. Velykų ir Tėvo dienos vaidmuo identifikuojant šeimos narius išlieka iš esmės nepakitęs. Tačiau sustiprėja bendrų atostogų bent kartą per metus ($\text{Exp}(B) = 2,501, p < 0,05$) ir Naujųjų metų sutikimo šventės ($\text{Exp}(B) = 2,286, p < 0,01$) skiriamasis vaidmuo, o Vėlinės praranda reikšmingumą. Šie regresinės analizės pokyčiai sietini su dviem šeiminio tinklo tipais: orientacine šeima ir ne giminių tinklu. 2 lentelės 2 modelyje išryškėję šeiminių praktikų poveikiai identifikuojant šeimos narius ir ne šeimos narius labiausiai atitinka orientacinės šeimos, bet ne giminių tinklo atvejį.

Siekiant įvertinti migracijos poveikį šeiminių praktikų vaidmeniui šeimos darybai, sudaryti dar du binarinės logistinės regresinės analizės modeliai (2 lentelės 3–4 modeliai). Regresijos rezultatai (2 lentelės 3 modelis) atskleidžia, kad šeimos darybai išlieka svarbus ir netgi sustiprėja tarpusavio emocinės paramos vaidmuo ($\text{Exp}(B) = 8,970, p < 0,001$). Šeimos darybai svarbios išlieka Kūčių ($\text{Exp}(B) = 2,600, p < 0,01$) ir šv. Velykų ($\text{Exp}(B) = 2,200, p < 0,01$) šventės. Kaip abipus šalių sienų gyvenančius šeimos narius telkiančios naujai išryškėja tokios praktikos kaip finansų tvarkymas ($\text{Exp}(B) = 4,760, p < 0,001$), atostogos kartu bent kartą per metus ($\text{Exp}(B) = 9,128, p < 0,001$) ir šv. Kalėdų šventimas ($\text{Exp}(B) = 5,809, p < 0,001$). Naujųjų metų šventė greičiau neprideda prie šeimos telkimo ($\text{Exp}(B) = 0,464, p < 0,05$), nes sutraukia ne šeimos narius. Migracijoje ne šeimos narius sutelkia ir gimtadienių šventės ($\text{Exp}(B) = 0,336, p < 0,001$) bei bendras maitinimasis bent kartą per savaitę ($\text{Exp}(B) = 0,082, p < 0,001$). Migracijos aplinkybėmis sumenksta pagalbos buityje ir kasdienėje rutinoje, Vėlinių ir Tėvo dienos telkiantis vaidmuo.

Į regresinės analizės modelį, sudarytą situacijai migracijos aplinkybėmis identifiкуoti (2 lentelės 4 modelis), įvedus kontrolinį kintamąjį – šeiminio tinklo tipą, itin sustiprėjo bendrų atostogų bent kartą per metus poveikis ($\text{Exp}(B) = 13,029, p < 0,001$), tačiau sumažėjo šv. Velykų ir Naujųjų metų sutikimo šventės vaidmuo. Pastarosios tendencijos sietinos su orientacinės šeimos ir kitų giminių tinklo tipais, bet ne su ne giminių tinklo tipu.

Vertėtų pažymėti, kad pristatomame tyrime jokia prasme neišryškėjo Motinos dienos poveikis šeimos darybai.

IŠVADOS

Straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas buvo išanalizuoti šeiminių praktikų vaidmenį Lietuvos šeimų darybai įprastinėmis aplinkybėmis ir emigravus šeimos nariui. Tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojų asmeniniuose tinkluose dominuoja šeimos nariams priskiriami asmenys, nors tarp jų yra tiek kraujo arba santuokiniais ryšiais susiję, tiek šiais ryšiais nesusiję bei skirtinguose namų ūkiuose gyvenantys asmenys. Todėl šeiminių praktikų telkiantis vaidmuo yra itin aktualus.

Kvotinio tyrimo duomenų pagrindu buvo testuojama hipotezė H, teigianti, kad Lietuvos šeimos darybai svarbios šeiminės praktikos nubrėžia ribą tarp šeimos ir ne šeimos narių, priklausomai nuo jų gyvenamosios vietovės (šalyje ar užsienyje). Atlikta trylikos šeiminių praktikų, sugrupuotų į keturias formalias grupes (rutininės praktikos, tradicijos, religinės

šventės ir sekuliosios šventės), analizė patvirtina hipotezę ir leidžia teigti, kad šeiminės praktikos, kuriose dalyvauja asmenys, prisideda prie šeimos darybos tiek įprastiniame gyvenime, tiek migracijos atvejais, kai šeimos daryba vyksta abipus šalių sienų.

Kita vertus, įvairių šeiminių praktikų poveikis šeimos darybai yra skirtingas. Pavyzdžiui, šeimos narius telkiančia galia pasižymi šventės, ypač Kūčios. Šie tyrimo rezultatai patvirtina anksčiau Lietuvoje gautus tyrimų rezultatus (Česnaitytė 2014). Tyrimo rezultatai taip pat atskleidžia tarpusavio emocinės paramos telkiantį vaidmenį tiek įprastiniame gyvenime, tiek emigravus šeimos nariui.

Be to, tyrimo rezultatai statistiškai reikšmingai leidžia teigti, kad migracijos aplinkybėmis šeimos narius sutelkia bendri finansiniai klausimai, atostogos kartu bent kartą per metus ir šv. Kalėdų šventės. Verta pabrėžti, kad atostogos kartu ir šv. Kalėdos yra visuotinės, kai tiek Lietuvoje likusiems, tiek emigrantams yra galimybė daugiau laiko skirti betarpiškam bendravimui su šeiminiu tinklo nariais ir taip stiprinti asmeninius bei šeiminius ryšius.

Buitis, kasdienė rutina, bendras maitinimasis bent kartą per savaitę praranda šeimos narius telkiantį vaidmenį, kai kalbame apie migraciją. Šios šeiminės praktikos, kaip ir gimtadieniai ar Naujųjų metų sutikimo šventės, telkia ne šeimos narius. Taip pat ir Vėlinės, kurios ankstesniuose tyrimuose buvo įvardytos kaip labiausiai telkiančios į šeimą kraujo ar santuokos ryšiais nesusijusius asmenis (Česnaitytė 2014). Panašiai šeimos narius telkiantį vaidmenį kalbant apie migraciją praranda ir Tėvo diena.

Apibendrinant galima teigti, kad šeiminės praktikos yra svarbios šeimos darybai, skirčiai tarp šeimos narių ir ne šeimos narių. Ši daryba vyksta nuolat nepaisant sienų. Tiesiog šeimos narių gyvenimas abipus šalių sienų keičia įvairių šeiminių praktikų svarbą ir vaidmenis jų gyvenimuose.

Gauta 2019 12 10
Priimta 2020 04 07

Literatūra

- Allan, G. 2008. 'Flexibility, Friendship, and Family', *Personal Relationships* 15(1): 1–16.
- Bengtson, V. L. 2001. 'Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds', *Journal of Marriage and Family* 63: 1–16.
- Bennett, L. A.; Wolin, S. J.; McAvity, K. J. 1988. 'Family Identity, Rituals and Myth: A Cultural Perspective on Life Cycle Transitions', in *Family Traditions*, ed. C. J. Falicov. New York: The Guilford Press, 211–234.
- Bernardes, J. 1985. 'Do we Really Know What the Family is?', in *Family and Economy in Modern Society*, eds. P. Close, R. Collins. Basingstoke: Macmillan, 192–211.
- Bernardes, J. 1986. 'Multidimensional Developmental Pathways: A Proposal to Facilitate the Conceptualisation of a Family Diversity', *The Sociological Review* 34(3): 590–610.
- Cherlin, A. J. 1999. *Public and Private Families*. Boston: McGraw-Hill.
- Česnaitytė, V. 2012. „Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris“, *Socialinis darbas* 11(2): 257–270.
- Česnaitytė, V. 2013. 'Subjective Definition of the Family in Lithuania: Evidence Based on Qualitative Interviews', *Socialinis darbas* 13(2): 240–252.
- Česnaitytė, V. 2014. „Šeimą kuriančios praktikos“, iš Česnaitytė, V.; Kanopienė, V.; Mikulionienė, S. *Lietuvos šeima: socialinių saitų perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 77–109.
- Donati, P. 2010. *Relational Sociology. A New Paradigm for the Social Sciences*. London: Routledge.
- Fiese, B. H. 2006. *Family Routines and Rituals*. New Haven: Yale University Press.
- Fiese, B. H.; Tomcho, T. J.; Douglas, M.; Josephs, K.; Poltrock, S.; Baker, T. 2002. 'A Review of 50 Years of Research on Naturally Occurring Family Routines and Rituals: Cause for Celebration?', *Journal of Family Psychology* 16(4): 381–390.
- Giddens, A. 1992. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.

14. Jamieson, L.; Morgan, D.; Crow, G.; Allan, G. 2006. 'Friends, Neighbours and Distant Partners: Extending or Decentering Family Relationships?', *Sociological Research Online* 11(3).
15. Juozeliūnienė, I. 1992. „Pabaigos žodis“, iš *Pasaulis ir šeima: nacionaliniai šeimos ypatumai*, sud. I. Juozeliūnienė. Vilnius: FSTI, 97–104.
16. Juozeliūnienė, I. 2008. 'Doing Research on Families with Parents Abroad: The Search for Theoretical Background and Research Methods', *Filosofija. Sociologija* 19(4): 72–79.
17. Juozeliūnienė, I.; Leonavičiūtė, Ž. 2009. „Atotolio šeima daugiavietiško požiūriu“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1(24): 81–98.
18. Juozeliūnienė, I.; Kanapienienė, L.; Kazlauskaitė, A. 2008. „Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos sociologijai“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1: 119–133.
19. Levin, I. 1999. 'What Phenomenon is Family?', *Marriage and Family Review* 28(3/4): 93–104.
20. *Lietuvos statistikos metraštis*. 2018. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.
21. Maslauskaitė, A. 2005. „Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1: 122–135.
22. Maslauskaitė, A. 2009. „Transnacionalinė Lietuvos šeima: migracijos naudos ir nuostoliai“, iš *Lietuvos socialinė raida: Lietuva Europos Sąjungoje*. Vilnius: STI, 28–51.
23. Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. 2007. *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
24. Mikulionienė, S. 2013. „Mes čia – jie ten. Tarpgeneracinio bendravimo įprasminimas, būdai, vertinimas“, *Socialinis darbas* 12(2): 227–239.
25. Mikulionienė, S. 2014. „Šeiminių santykių praktikos atotolio šeimose: tarpgeneracinis aspektas“, iš *Lietuvos šeima: socialinių sątyų perspektyva*, sud. V. Česnuitytė, V. Kanapienė, S. Mikulionienė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 110–136.
26. Morgan, D. H. J. 1996. *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.
27. Morgan, D. H. J. 2004. 'Everyday Life and Family Practices', in *Contemporary Culture and Everyday Life*, eds. E. B. Silva, T. Bennett. Durham: Sociologypress.
28. Morgan, D. H. J. 2011. *Rethinking Family Practices*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
29. Pahl, R.; Spencer, L. 2004. 'Personal Communities: Not Simply Families of "Fate" or "Choice"', *Current Sociology* 52(2): 199–221.
30. Smart, C. 2007. *Personal Life*. Cambridge: Polity.
31. Spencer, L.; Pahl, R. 2006. *Rethinking Friendship: Hidden Solidarities Today*. Princeton, New York: Princeton University Press.
32. Wall, K.; Widmer, E. D.; Gauthier, J.-A.; Česnuitytė, V.; Gouveia, R. (eds.). 2018. *Families and Personal Networks. An International Comparative Perspective*. London: Palgrave Macmillan.
33. Widmer, E. D. 2016. *Family Configurations. A Structural Approach to Family Diversity*. London: Routledge.
34. Wolin, S. J.; Bennett, L. A. 1984. 'Family Rituals', *Family Process* 23: 401–420.

VIDA ČESNUITYTĖ

The Role of Family Practices in Doing Family in the Context of Migration: Case of Lithuania

Summary

The aim of the research is to analyse the role of family practices in the Lithuanian family formation under normal circumstances and in the case of migration of family members. The research object is family practices, which include routine practices, traditions and festivities. Hypothesis H is tested in the research: family practices are important for the Lithuanian family formation because they define the boundary between family members and non-family members, depending on their place of residence – within the country or abroad. The hypothesis is tested based on the empirical data collected in Lithuania: 2018 data collected in a quota survey of the country's population. The survey

was carried out in the framework of the researchers' group project 'Global Migration and the Lithuanian Family: Family Practices, Care Circulation and Return Strategies' whose funding was provided by the Lithuanian Research Council (LMTLT) (Contract No. S-MIP-17-117). The analysis of 13 family practices grouped into four formal groups (routine practices, traditions, religious festivities and secular festivities) supports the hypothesis and suggests that family practices involving individuals contribute to family formation, both in usual life and in migration circumstances when family formation takes place across national borders. The power of gathering together family members, both in usual life and when a family member emigrates, is characterized by festivities, first and foremost by St. Christmas Eve. In addition, in the context of migration, family members are brought together by common financial issues, holidays at least once a year and festivity of St. Christmas. Meanwhile, household issues, daily routine and meals together at least once a week are losing their role of family gathering in the context of migration. The family practices like birthdays or New Year's Eve celebrations bring together non-family members mostly.

Keywords: doing family across borders, family practices, routine practices, family traditions, festivities, migration